

6. Εκπαίδευση μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες

Ο πληθυσμός των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες αποτελεί το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών/τριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Παντελιάδου, 2011,α,2011β·Πόρποδας, 2003·Τζιβινίκου, 2015·Τζουριάδου, 2008). Όπως επισημαίνει η Παντελιάδου (2011β:186), «οι μαθησιακές δυσκολίες δεν αποτελούν μονοδιάστατη κατηγορία». Αντίθετα, υπάρχει **μεγάλη ετερογένεια** και δυσκολίες στη **γλώσσα**, στην **ανάγνωση**, στη **γραφή** και στα **μαθηματικά**²⁴.

Συνοπτικά οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να αφορούν στην οπτική ή ακουστική αντίληψη και επεξεργασία, στη φωνολογική επίγνωση, στον προφορικό λόγο, στην ανάπτυξη του λεξιλογίου, στην κατανόηση του προφορικού λόγου, στην επίγνωση της σύνταξης και στη μορφολογική επίγνωση, στοιχεία που επηρεάζουν την αναγνωστική επίδοση και κατανόηση (Παντελιάδου, 2011α, 2011β· Πόρποδας, 2003·Τζιβινίκου, 2015). Δυσκολίες μπορεί να υπάρχουν στην αποκωδικοποίηση και στην ευχέρεια (Παντελιάδου, 2011α, 2011β· Πόρποδας, 2003·Τζιβινίκου, 2015). Η αναγνωστική κατανόηση επηρεάζεται όχι μόνο ή απαραίτητα από την αποκωδικοποίηση και την ευχέρεια αλλά και από παράγοντες όπως το λεξιλόγιο, η μνήμη, οι μεταγνωστικές δεξιότητες, το είδος του κειμένου, οι προηγούμενες γνώσεις, κλπ (Παντελιάδου, 2011β·Τζιβινίκου, 2015). Οι δυσκολίες στη μνήμη επίσης συνδέονται με τις μαθησιακές δυσκολίες και αφορούν τόσο στη βραχύχρονη όσο και στη μακρόχρονη

²⁴ Όπως και σε προηγούμενες ενότητες η αναλυτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες δεν είναι στους στόχους του παρόντος επιμορφωτικού υλικού. Ο/η ενδιαφερόμενος/η εκπαιδευτικός μπορεί να ανατρέξει σε σχετικές βιβλιογραφικές πηγές που έχουν κατατεθεί για πιο εμπειριστατωμένη, αναλυτική και ερευνητικά τεκμηριωμένη παρουσίαση σχετικών ζητημάτων.

μνήμη (Παντελιάδου, 2011β). Επίσης, μπορεί να υπάρχουν δυσκολίες στη διατήρηση ή στη μικρή διάρκεια της προσοχής, στο να ακολουθούν οι μαθητές/τριες οδηγίες και γενικότερα σε θέματα οργάνωσης (Τζιβινίκου, 2015).

Δυσκολίες υπάρχουν και στην ορθογραφία (φωνολογικά, μορφολογικά, ετυμολογικά λάθη, σημεία στίξης, χρήση κεφαλαίων και πεζών γραμμάτων, ασυνέπεια με λάθη στις ίδιες λέξεις μέσα στην πρόταση, δυσκολία εφαρμογής κανόνων, ορθογραφικά λάθη ακόμα και σε λέξεις υψηλής συχνότητας, κλπ) αλλά και στη γραφή με το χέρι (π.χ. αργός ρυθμός γραφής, δυσανάγνωστη γραφή) (Παντελιάδου, 2011α, 2011β· Πόρποδας, 2003·Τζιβινίκου, 2015). Δυσκολίες παρατηρούνται επίσης στην παραγωγή γραπτού λόγου (σε θέματα οργάνωσης ιδεών, δομής, λεξιλογίου, συντακτικής δομής, εμφάνισης, επανεξέτασης του γραπτού, κλπ), (Παντελιάδου, 2011β). Στα μαθηματικά οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες αφορούν σε ένα φάσμα μαθηματικών εννοιών, λειτουργιών και δεξιοτήτων (π.χ. στην κατανόηση αριθμών, στις μαθηματικές πράξεις, στη διάκριση της σημαντικής πληροφορίας και στην κατανόηση των προβλημάτων, σε γενικότερη δυσκολία κατανόησης της εκφώνησης των προβλημάτων, στην επίλυση προβλημάτων, στην κατανόηση συμβόλων, γραφημάτων, στην αναγνώριση ακολουθιών, στην αφαιρετική σκέψη, δυσκολίες χρήσης και γενίκευσης στρατηγικών, κλπ) (Καραντζής & Τσαγγάρης, 2003·Παντελιάδου, 2011β· Τζιβινίκου, 2015).

Θυμόμαστε:

Είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι ατομικές διαφορές καθώς οι μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να έχουν μερικά, πολλά ή όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

(Παντελιάδου, 2011β).

6.1. Σχεδιάζοντας το μαθησιακό περιβάλλον και μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες

Οι μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες εκπαιδεύονται στο γενικό σχολείο και μπορεί να έχουν υποστήριξη στο πλαίσιο της φοίτησής τους στα Τμήματα Ένταξης. Στόχος όμως είναι η μεγαλύτερη συμμετοχή τους στο πλαίσιο της γενικής τάξης αλλά με τρόπο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους, θα επιτρέπει τη συμμετοχή και την αλληλεπίδραση με τα άλλα παιδιά και παράλληλα να ωφελούνται όλοι/ες οι μαθητές/τριες (Τζουριάδου, 2008).

Η αποτελεσματική εκπαίδευση των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες δεν ταυτίζεται με το χώρο αλλά με την εξειδικευμένη υποστήριξη που μπορεί να διαφοροποιείται με πολλούς τρόπους, τη συστηματικότητα και την εγκυρότητα που είναι βασικές αρχές της Ειδικής Αγωγής.

(Παντελιάδου, 2011β)

Τι πρέπει να αποφεύγουμε:

- ✓ Οργάνωση της τάξης που δεν επιτρέπει διαφορετικούς τρόπους εργασίας και τη συνεργασία των μαθητών/τριών.
- ✓ Φτωχό περιβάλλον σε επίπεδο υλικού και εξοπλισμού.
- ✓ Δυσκολίες πρόσβασης των μαθητών/τριών στο διαθέσιμο υλικό.
- ✓ Μη κατάλληλος φωτισμός, αίθουσα (Τμήμα Ένταξης) κοντά σε διασπαστικούς παράγοντες και πηγές θορύβου.

- ✓ Απουσία ευελιξίας και οργάνωσης δραστηριοτήτων σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο.

Τι πρέπει και μπορούμε να κάνουμε:

- ✓ Οργάνωση της τάξης με τρόπο που να επιτρέπει διαφορετικούς τρόπους εργασίας, την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών/τριών (π.χ. εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες, διδασκαλία συνομιλήκων, κλπ). Κατάλληλη διάταξη θρανίων και επίπλων.
- ✓ Δημιουργία ενός φιλόξενου μαθησιακού περιβάλλοντος και οργάνωση της τάξης με τρόπο που να παρέχει ευελιξία, άνεση και ασφάλεια.
- ✓ Καλός φωτισμός.
- ✓ Οργάνωση χώρων μέσα στην τάξη για συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. γωνιά της ανάγνωσης) στους οποίους οι μαθητές/τριες να μπορούν να εργάζονται ατομικά ή ομαδικά.
- ✓ Δημιουργία κέντρων μάθησης ή ενδιαφερόντων.
- ✓ Διαθεσιμότητα υλικού ανάλογα με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης (έντυπο υλικό, εποπτικό υλικό, εκπαιδευτικά λογισμικά, ηλεκτρονικό υπολογιστή, κλπ). Οπτική σηματοδότηση της θέσης των υλικών (π.χ. ταμπελίτσες, φωτογραφίες, κλπ).
- ✓ Άνετη πρόσβαση των μαθητών/τριών στα υλικά.
- ✓ Διακόσμηση της τάξης για τη δημιουργία ενός ευχάριστου περιβάλλοντος που να ενισχύει ταυτόχρονα και τη μαθησιακή διαδικασία (π.χ. υλικό σχετικό με γνωστικά αντικείμενα, οπτικοποιημένα παραδείγματα, γραφήματα, εργασίες μαθητών/τριών, κλπ). Σημαντική είναι η ανανέωση της διακόσμησης ανάλογα με τις εργασίες που γίνονται μέσα στην τάξη.

- ✓ Δημιουργία θετικού κλίματος που κινητοποιεί τους/τις μαθητές/τριες και ευνοεί την έκφραση, την επικοινωνία, την αλληλεπίδραση και την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών/τριών.

(Καραγεωργίου, 2013· Παντελιάδου, 2011α,2011β).

6.2. Επιλέγοντας εκπαιδευτικό υλικό και εργαλεία στην εκπαίδευση των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες

Στην εκπαίδευση των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες μπορούν να αξιοποιηθούν διαφορετικά υλικά ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης και τους στόχους των εκπαιδευτικών. Παραδείγματα υλικών που μπορούν αξιοποιηθούν για την αποτελεσματική διδασκαλία ποικίλων γνωστικών αντικειμένων, δεξιοτήτων του γραπτού λόγου, την οργάνωση της πληροφορίας και της διδασκαλίας ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης, την ηλικία, τα χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών και τους στόχους είναι:

- ✓ **Γραφικοί οργανωτές** (π.χ. **ενοιολογικοί χάρτες**, χάρτες ιστορίας, διαγράμματα Venn, γραφήματα, κλπ).
- ✓ **Οργανογράμματα** ή **προκαταβολικοί οργανωτές** στην αρχή της διδασκαλίας.
- ✓ **Εικόνες** για την παρουσίαση παραδειγμάτων και την καλύτερη κατανόηση εννοιών.
- ✓ **Flashcards**
- ✓ **Υλικό σχεδιασμένο** για συγκεκριμένους στόχους. Παραδείγματα τέτοιου υλικού είναι οπτικοποιήσεις γραμμάτων και λέξεων ως μνημονικό βοήθημα, τα οπτικοποιημένα παραδείγματα, προσαρμοσμένα φύλλα εργασίας, κάρτες

που δημιουργούνται για την εφαρμογή συγκεκριμένων μεθόδων (π.χ. μέθοδος Elkonin), κλπ

- ✓ **Οπτικοποίηση στρατηγικών.**
- ✓ **Οπτικοακουστικό υλικό** όπως τραγούδια που βοηθούν τα παιδιά για παράδειγμα να κατανοήσουν την ομοιοκαταληξία (φωνολογική επίγνωση), **βίντεο** με εκπαιδευτικό περιεχόμενο, κλπ., ανάλογα και με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης.
- ✓ **Εποπτικό υλικό**
- ✓ **Χειραπτικό υλικό** (π.χ. γεωπίνακας, ντόμινο, ράβδο Cuisenaire, κλπ)
- ✓ **Εκπαιδευτικά λογισμικά**
- ✓ Γενικότερα **ποικιλία έντυπου υλικού** όπως παραμύθια με εικόνες, άλλα βιβλία, παιδική λογοτεχνία, κείμενα εφημερίδων, περιοδικών, λεξικά, κλπ., ανάλογα πάντα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης, την ηλικία, τα χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών και τους στόχους.

(Γκούμας, Σδρόλιας & Τριανταφυλλίδης, 2013·Παντελιάδου, 2011α,2011β· Μπότσας, 2008·Μπότσας & Νικολαράιζη, 2008)

Η αξιοποίηση των **νέων τεχνολογιών, προγράμματα και εκπαιδευτικά** είναι ένα σημαντικό εργαλείο που βοηθά σημαντικά τους/τις μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες όταν γίνεται με σχεδιασμό και με κατάλληλα κριτήρια. Ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης, τους στόχους και το γνωστικό αντικείμενο υπάρχουν εκπαιδευτικά λογισμικά και εφαρμογές που μπορεί να περιλαμβάνουν διάφορες δραστηριότητες (π.χ. δραστηριότητες αναγνώρισης γραμμάτων, προγράμματα συγγραφής και στρατηγικών, παιχνίδια, προσομοιώσεις, δραστηριότητες για μαθηματικά, κλπ) (Παντελιάδου, 2011β).

Στη Συλλογή ΑΘΗΝΑ (Συλλογή Δωρεάν Λογισμικού Υποστηρικτικών Τεχνολογιών για ΑμεΑ) του Εργαστηρίου Φωνής και Προσβασιμότητας του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (<https://access.uoa.gr/ATHENA/>), ο/η ενδιαφερόμενος/η εκπαιδευτικός μπορεί να βρει εφαρμογές και για μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες.

6.3. Σχεδιάζοντας τη διδασκαλία με μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες. Διδακτικές προσεγγίσεις – Στρατηγικές

Λαμβάνοντας υπόψη την ετερογένεια του πληθυσμού των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες αλλά και τα χαρακτηριστικά κάθε παιδιού ξεχωριστά όπως επισημαίνει η Παντελιάδου (2011β:198) ότι «δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος για να διδαχθούν αποτελεσματικά όλοι οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες». Ένα σύνολο πρακτικών, μεθόδων, τεχνικών και υλικών είναι στη διάθεση των εκπαιδευτικών ώστε να επιλέξουν και να σχεδιάσουν αποτελεσματικά τη διδασκαλία τους.

Ορισμένες βασικές αρχές στην εκπαίδευση των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες είναι οι παρακάτω:

- ✓ Η **αξιολόγηση** ως μια συνεχής διαδικασία και οι διαφορετικοί τρόποι άντλησης πληροφοριών αξιολόγησης.
- ✓ Η **σαφήνεια** στη διατύπωση των στόχων.
- ✓ Η **αξιοποίηση ποικίλων μεθόδων, τεχνικών, στρατηγικών και υλικού**.
- ✓ Η **συστηματική διδασκαλία στρατηγικών**.
- ✓ Η **ενίσχυση των κινήτρων**.
- ✓ Η **σύνδεση με τις εμπειρίες** των μαθητών/τριών ή και την καθημερινότητα.
- ✓ Η **αξιοποίηση των ενδιαφερόντων** των μαθητών/τριών.

- ✓ Η **διαθεσιμότητα υλικών και εξοπλισμού** ανάλογα με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης.
- ✓ Η **συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών**
- ✓ Η **συνδιδασκαλία**
- ✓ Η **συνεργασία με τους γονείς**

(Παντελιάδου, 2011α· Παντελιάδου & Πατσιοδήμου, 2007· Πόρποδας, 2003, 2005· Τζιβινίκου, 2015· Τζουριάδου, 2008).

Ένας σημαντικός παράγοντας είναι τα **Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών**. Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για τις προσαρμογές των Αναλυτικών Προγραμμάτων υποστηρίζουν τις προσαρμογές προς την κατεύθυνση ενός εμπλουτισμένου Αναλυτικού Προγράμματος (watering up the curriculum) και τη μάθηση του/της μαθητή/τριας ως προς το περιεχόμενο, τις μεθόδους και το προϊόν της διδασκαλίας (Παντελιάδου, 2011β· Τζιβινίκου, 2015· Τζουριάδου, 2008).

Το Υπουργείο Παιδείας έχει προχωρήσει στις **προσαρμογές Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών** για μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες που φοιτούν σε διαφορετικές βαθμίδες (νηπιαγωγείο, δημοτικό και γυμνάσιο) και για διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα όπως Γλώσσα, Μαθηματικά και Φυσικές Επιστήμες. Τα παραπάνω είναι διαθέσιμα σε ψηφιακή μορφή στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ (<http://prosvasimo.iep.edu.gr/el/ekpaideush-mathitwn-me-eidikes-mathisiakes-duskolies>).

Καθοριστικής σημασίας στοιχείο στην αποτελεσματική διδασκαλία των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες είναι η **συστηματική διδασκαλία στρατηγικών**, γνωστικών και μεταγνωστικών (Παντελιάδου, 2011α, 2011β· Μπότσας, 2008· Τζιβινίκου, 2015, 2018).

Θυμόμαστε:

Σημαντικό στοιχείο της μαθησιακής διαδικασίας και της διδασκαλίας στρατηγικών είναι το μεταγνωστικό μέρος που βοηθά τους/τις μαθητές/τριες να γνωρίζουν, να παρακολουθούν και να παρεμβαίνουν στη γνωστική επεξεργασία.

(Παντελιάδου, 2011β)

Βασικές διδακτικές προσεγγίσεις και μέθοδοι που αξιοποιούνται στην εκπαίδευση (και) των μαθητών/τριών με μαθησιακές δυσκολίες σε συνδυασμό με ποικίλες τεχνικές και υλικό είναι:

- ✓ Η **άμεση διδασκαλία** και η υποδειγματική παρουσίαση (μοντελοποίηση).
- ✓ Η **ανάλυση έργου**
- ✓ Η **καθοδηγούμενη μάθηση**
- ✓ Η **επίλυση προβλήματος**
- ✓ Η **μελέτη ειδικών περιπτώσεων**
- ✓ Η **διερεύνηση**
- ✓ Ανάπτυξη **στρατηγικών αυτορρύθμισης**

(Αντωνίου, 2013·Παντελιάδου 2011β· Τζιβνίκου, 2018)

Άλλες μέθοδοι, τεχνικές, και πρακτικές που ενισχύουν τους/τις μαθητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες είναι:

- ✓ Η **άσκηση-επανάληψη-πρακτική-εφαρμογή-επανάληψη**
- ✓ Τα **μνημονικά βοηθήματα** που βοηθούν στην ανάκληση της γνώσης, στην επεξεργασία πληροφοριών, στην ανάκληση βημάτων στρατηγικών, κλπ (π.χ. ρίμες, λέξεις κλειδιά, ακρωνύμια, αναλογίες, νοερές εικόνες, οπτικοποιήσεις).

- ✓ Η **χρήση νύξεων** για την εφαρμογή μιας στρατηγικής
- ✓ Η **ατομική και ομαδική εργασία**
- ✓ Η **διδασκαλία σε μικρές ομάδες**. Ενισχύει την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών/τριών, επιτρέπει την αλληλεπίδραση με τα άλλα παιδιά, την εξατομίκευση της διδασκαλίας και παράλληλα ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να παρακολουθεί τη διαδικασία. Συμβάλλει και σε θέματα οργάνωσης και διαχείρισης χρόνου
- ✓ Η **διδασκαλία συνομιλήκων**. Σημαντικό στοιχείο είναι οι ρόλοι, τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν, ο τρόπος που ο/η εκπαιδευτικός θα εκπαιδεύσει τους/τις μαθητές/τριες στη διαδικασία αυτή και η ανατροφοδότηση.
- ✓ Η **παροχή χρόνου**

(Παντελιάδου, 2011β·Μπότσας, 2008·Τζιβινίκου, 2018)

Ενδεικτικές μέθοδοι, τεχνικές και δραστηριότητες για την ενίσχυση της **φωνολογικής επίγνωσης** είναι:

- ✓ Δραστηριότητες με παιγνιώδη χαρακτήρα που κινητοποιούν τους/τις μαθητές/τριες στην κατάκτηση διαφορετικών επιπέδων της φωνολογικής επίγνωσης όπως θεατρικό παιχνίδι, κουκλοθέατρο, μουσικοκινητικές δραστηριότητες, κιναισθητικές δραστηριότητες, τόμπολα, κλπ.
- ✓ Δραστηριότητες με αξιοποίηση αινιγμάτων, τραγουδιών, ποιημάτων, κλπ.
- ✓ Δραστηριότητες με αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και βίντεο.
- ✓ Δραστηριότητες με σχεδιασμένο ή έτοιμο υλικό (π.χ. κάρτες με αντικείμενα, κάρτες για την εφαρμογή της μεθόδου Elkonin, κλπ).

(Κωτούλας, 2008α·Παντελιάδου, 2011α· Τζιβινίκου, 2018)

Δείτε το βίντεο για τη μέθοδο Elkonin (στα αγγλικά)

<https://www.youtube.com/watch?v=C1hurqhk0c>

Ενδεικτικές μέθοδοι, στρατηγικές και τεχνικές για την ενίσχυση της **αποκωδικοποίησης** και της **ευχέρειας** είναι:

- ✓ Άμεση διδασκαλία
- ✓ Σχεδιασμός διδασκαλίας με συνδυασμό δραστηριοτήτων για δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης, αποκωδικοποίησης και ανάγνωσης λέξεων.
- ✓ Δραστηριότητες γραφοφωνημικών αντιστοιχιών με τη χρήση ανάλογου υλικού (π.χ. Flashcards).
- ✓ Δραστηριότητες ενίσχυσης της οπτικής αναγνώρισης λέξεων και ανάγνωση λέξεων, προτάσεων, κειμένων (ανάλογα με την περίπτωση του/της μαθητή/τριας).
- ✓ Επαναλαμβανόμενες αναγνώσεις με διάφορους τρόπους, εκδοχές, κείμενα και διαβαθμισμένη δυσκολία.
- ✓ Ανάγνωση με ηχώ.
- ✓ Ανάγνωση κατά ζεύγη.
- ✓ Φωναχτή ανάγνωση.
- ✓ Υποδειγματική φωναχτή ανάγνωση.
- ✓ Ανάγνωση εν χορώ ή χορωδιακή ανάγνωση.
- ✓ Μαγνητοφώνηση της ανάγνωσης.
- ✓ Πολυαισθητηριακές μέθοδοι.
- ✓ Μέθοδος Montessori.

- ✓ Ευκαιρίες εξάσκησης και ανάγνωσης κειμένων με πλούσιο υλικό.
- ✓ Καθοδήγηση, ανατροφοδότηση από τον/την εκπαιδευτικό, κλπ.

(Κωτούλας, 2008β·Παντελιάδου, 2011α, 2011β· Τζιβινίκου, 2015)

Ενδεικτικές μέθοδοι, στρατηγικές και τεχνικές για την καλλιέργεια του **λεξιλογίου** ανάλογα με την ηλικία και τα χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών είναι:

- ✓ Η άμεση διδασκαλία
- ✓ Ενεργοποίηση προηγούμενης γνώσης
- ✓ Στρατηγικές για την εύρεση της σημασίας λέξεων μέσα από τα συμφραζόμενα και νύξεις του κειμένου, συσχετισμών και πρόβλεψης σχέσεων μεταξύ άγνωστων και γνωστών λέξεων, κλπ
- ✓ Διδασκαλία συνώνυμων λέξεων.
- ✓ Χρήση λεξικών.
- ✓ Αξιοποίηση άλλων υλικών, γραφικών αναπαραστάσεων, εκπαιδευτικών λογισμικών, κλπ.
- ✓ Πολλές ευκαιρίες και δραστηριότητες για συζήτηση, ακρόαση, ανάγνωση διαφορετικών κειμένων και εξάσκηση.
- ✓ Πλούσιο μαθησιακό περιβάλλον σε υλικό – Ενίσχυση κινήτρων.

(Αντωνίου, 2008α· Παντελιάδου, 2011β·Τζιβινίκου, 2015)

Για την ενίσχυση της **αναγνωστικής κατανόησης** η διδασκαλία στρατηγικών κατανόησης (πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την ανάγνωση) πρέπει να είναι συστηματική. Ενδεικτικές μέθοδοι, στρατηγικές, τεχνικές και καλές πρακτικές για την ενίσχυση της αναγνωστικής κατανόησης είναι οι εξής:

- ✓ Διδασκαλία διαφορετικών στρατηγικών αναγνωστικής κατανόησης.

- ✓ Διδασκαλία της στρατηγικής (μοντελοποίηση). Καθοδήγηση των μαθητών/τριών κατά την εφαρμογή της.
- ✓ Εύρεση και κατανόηση του σκοπού της ανάγνωσης.
- ✓ Διατύπωση υποθέσεων και πρόβλεψης για το περιεχόμενο του κειμένου ή στρατηγική προεπισκόπησης του κειμένου.
- ✓ Ενεργοποίηση της προηγούμενης γνώσης και σύνδεση με προηγούμενες γνώσεις.
- ✓ Δημιουργία νοητικών αναπαραστάσεων.
- ✓ Αξιοποίηση γραφικών οργανωτών.
- ✓ Χρήση οδηγών μελέτης, υπογράμμιση στα κύρια σημεία, λέξεις κλειδιά, κλπ.
- ✓ Εντοπισμός της κεντρικής ιδέας, των σημαντικών πληροφοριών.
- ✓ Στρατηγική της περίληψης.
- ✓ Έλεγχος κατανόησης.
- ✓ Στρατηγική της παράφρασης.
- ✓ Χρήση μνημονικών τεχνικών για τα βήματα μιας στρατηγικής.
- ✓ Στρατηγικές αυτορρύθμισης με τη χρήση κατάλληλου υλικού.
- ✓ Διδασκαλία της δομής διαφορετικών ειδών κειμένου σε συνδυασμό και με το λεξιλόγιο.
- ✓ Οργάνωση αναγνωστικών δραστηριοτήτων που έχουν νόημα για τα παιδιά και ενισχύουν τα κίνητρα ενεργητικής συμμετοχής και αλληλεπίδρασης.
- ✓ Αμοιβαία διδασκαλία.
- ✓ Έλεγχος κατανόησης μετά την ανάγνωση (π.χ. ο/η μαθητής/τρια απαντά σε ερωτήσεις του βιβλίου, του/της εκπαιδευτικού ή σε ερωτήσεις που θέτει ο/η ίδιος/α μαθητής/τρια).

- ✓ Επιλογή των κατάλληλων κειμένων ανάλογα με τις δυσκολίες των μαθητών/τριών έτσι ώστε οι μαθητές/τριες να έχουν κίνητρο συμμετοχής, να επιτυγχάνουν τους εκάστοτε στόχους και την κατανόηση και να ενισχύεται η αυτοεκτίμησή τους.
- ✓ Η καλλιέργεια θετικής στάσης σε δραστηριότητες ανάγνωσης (και γραφής) από τον/την εκπαιδευτικό, κλπ.

(Αντωνίου, 2008α· Παντελιάδου, 2011α, 2011β· Παντελιάδου, Πατσιοδήμου & Μπότσας, 2004· Τζιβινίκου, 2015, 2018)

Σε ό,τι αφορά την **ορθογραφία** σημαντική είναι η **ενίσχυση της λεξιλογικής γνώσης**. Ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης, την ηλικία και τα είδη των ορθογραφικών λαθών ορισμένες ενδεικτικές μέθοδοι, στρατηγικές, τεχνικές και δραστηριότητες είναι οι εξής:

- ✓ Η εξάσκηση στη φωνολογική επίγνωση για την αντιμετώπιση φωνολογικών λαθών, το λεξιλόγιο για τη βελτίωση ετυμολογικών λαθών και η διδασκαλία ορθογραφικών τύπων και γραμματικών κανόνων για τη βελτίωση μορφολογικών λαθών.
- ✓ Ο συνδυασμός διδασκαλίας στρατηγικών με συστηματικό τρόπο και η ανατροφοδότηση.
- ✓ Οι πολυαισθητηριακές μέθοδοι.
- ✓ Η διδασκαλία δομικών στοιχείων των λέξεων, οικογένειες λέξεων, λίστες λέξεων, δημιουργία ατομικού λεξικού, κλπ.
- ✓ Έμφαση στις λέξεις που είναι πιο σημαντικές, υψηλής συχνότητας, κλπ.
- ✓ Οργάνωση δραστηριοτήτων που έχουν νόημα για τα παιδιά και όχι απλή απομνημόνευση κανόνων.

- ✓ Διδασκαλία μεταγνωστικών στρατηγικών ελέγχου (π.χ. χρήση λεξικού), κλπ.

(Αντωνίου, 2008β· Παντελιάδου, 2011α· Τζιβινίκου, 2015, 2018)

Για την **παραγωγή γραπτού λόγου** είναι σημαντική η διδασκαλία στρατηγικών σε όλα τα στάδια γραφής ενός κειμένου (εύρεσης ιδεών, οργάνωση, καταγραφή, αναθεώρηση και επιμέλεια κειμένου), (Αντωνίου, 2008β· Δημάκος, 2005). Ενδεικτικές μέθοδοι, στρατηγικές, τεχνικές και καλές πρακτικές για την παραγωγή γραπτού λόγου είναι:

- ✓ Διδασκαλία των χαρακτηριστικών διαφορετικών ειδών κειμένων (π.χ. περιγραφικά, αφηγηματικά, επιχειρηματολογικά κείμενα). Χρήση παραδειγμάτων και οπτικών βοηθημάτων (π.χ. τη χρονολογική ακολουθία σε ένα αφηγηματικό κείμενο, το περίγραμμα μιας ιστορίας, κλπ).
- ✓ Επίδειξη, άμεση διδασκαλία/ μοντελοποίηση της στρατηγικής που διδάσκεται.
- ✓ Καθοδηγούμενη μάθηση.
- ✓ Στρατηγικές εύρεσης και οργάνωσης ιδεών με τη χρήση γραφικών οργανωτών.
- ✓ Ιδιοθύελλα. Αυτο-ερωτήσεις (οι μαθητές/τριες θέτουν ερωτήματα όπως για τον γενικό σκοπό του κειμένου, τη δομή του κειμένου ανάλογα με το είδος του κειμένου, από πού μπορεί να έχει πληροφορίες, πόσο χρόνο έχει στη διάθεσή του, κλπ)
- ✓ Άμεση διδασκαλία της δομής παραγράφων και διδασκαλία μεταγνωστικών στρατηγικών.
- ✓ Διδασκαλία στρατηγικών ελέγχου για την επανεξέταση και την επιμέλεια του γραπτού κειμένου (π.χ. οι μαθητές/τριες ελέγχουν την οργάνωση, τη δομή, την ορθογραφία, κλπ). Μπορεί να στηρίζονται στον αυτοέλεγχο ή

στον έλεγχο μεταξύ συμμαθητών. Χρήση μνημονικών βοηθημάτων για το τι χρειάζεται να ελέγξει.

(Αντωνίου, 2008β· Παντελιάδου, 2011α· Παντελιάδου, Πατσιοδήμου & Μπότσας, 2004· Τζιβνίκου, 2018)

Σε ό,τι αφορά τα **Μαθηματικά**, ενδεικτικά αποτελεσματικές διδακτικές προσεγγίσεις, στρατηγικές και υλικά είναι:

- ✓ Χρήση χειραπτικών υλικών. Τα χειραπτικά υλικά είναι σημαντικά για μαθητές/τριες που χρειάζονται να συσχετίσουν μαθηματικές ιδέες με απτές αναπαραστάσεις, ενσωματώνονται σε μαθηματικές δραστηριότητες και δεν αποσκοπούν στην επίδειξη ως εποπτικό υλικό αλλά στην κατασκευή τους.
- ✓ Αξιοποίηση εποπτικού και ψηφιακού υλικού.
- ✓ Αξιοποίηση υλικού αναπαραστάσεων (π.χ. αριθμογραμμές, πίνακες, γραφήματα, κλπ).
- ✓ Μαθηματικές δραστηριότητες διαβαθμισμένης δυσκολίας.
- ✓ Εργασία σε ομάδες. Διδασκαλία συνομιλήκων.
- ✓ Διδασκαλία γνωστικών στρατηγικών και μεταγνωστικών στρατηγικών (αυτοερωτήσεις, κλπ).
- ✓ Διδασκαλία υπολογιστικών στρατηγικών σε σύνδεση με την καθημερινή ζωή.
- ✓ Παροχή περισσότερου χρόνου.

(Γκούμας, Σδρόλιας & Τριανταφυλλίδης, 2013· Παντελιάδου, 2011β· Πατσιοδήμου & Γεωργαλά, 2008)